

פרופ' מריה חדג'יפאבלו, קפריסין (Prof. Maria Hadjipavlou)

"Gender and Conflict: The Cypriot Experience"

ההרצה סוכמה ותורגמה ע"י דבורה ליס

נולדתי בצפון קפריסין, אך כיום אני מתגוררת בדרום. רק בשנת 2003 התאפשר לי לחצות את הגבול ולבקר את המקום בו גדלתי עד גיל חמש. מצאתי שם זרים, טורקים מבולגריה. למרות שאני מתעסקת ביישוב סכסוכים, הרגשתי זעם ושנאה כלפי האנשים האלו, שגרים בכפר שלי ופולשים לשטח שלי. במשך שבועות ארוכים התחבטתי ביני לבין עצמי, עד שהבנתי שדילמות מסוג זה נפתרות באמצעות הלב. התחלתי להתיידד איתם, לפגוש אותם. הם מוציאים ממני משהו שלא היה שם קודם. כפליטה, אני יודעת שיש דרכים שונות להתמודד עם חוויות כואבות.

"מגדר" עוסק ביחסים בין גברים ונשים, אך חשוב גם לשאול – אלו גברים ואלו נשים? כמובן, יש היבטים נוספים לזהויות שלנו: מעמד, השכלה, מיניות, גזע, דת, שפה ועוד. במצבי קונפליקט, תפקידים מגדריים קופאים. גברים עוברים תהליכים של סוציאליזציה (חֶבְרוּת – socialized) להתגייס לצבא ולשרת כגיבורים, ואילו נשים עוברות תהליכי סוציאליזציה לשעתק את האומה באמצעות רבייה (ילודה) והפצת הנרטיב הלאומי. אימהות שמבקשות שבנם לא יתגייס מוגדרות כ"בוגדות". מגדר גם מאפשר לדבר על נושאים אחרים, כגון זכויות להט"ב, או הגדרת אונס כפשע בזמן מלחמה (החלטת האו"ם 1820).

בנוגע לעבודה שלנו לקידום השלום בקפריסין, כפי שידוע לכם, תרבות של סכסוך אינו מקום קל לחיות בו. מי שמבקש לקדם את השלום צריך לחצות את הקו, לעמוד בצד השני. הקהילה והחברים שלך עלולים להתייחס אליך בחשדנות.

הפעילות שלנו בקפריסין מבוססת על התאוריות של יישוב סכסוכים, ביניהן כמה מושגי מפתח:

(1) מורכבות

(2) יחסי כוח

(3) כיצד מקדמים שלום, וכיצד אנחנו פועלים לשלום?

אני מאמינה שהתרומה הגדולה ביותר של תחום יישוב סכסוכים היא הצבת היחיד והקבוצה במרכז. לכל אחד ואחת מאתנו יש תפקיד. לא משנה מה המדינה עושה, או על אלו הסכמים המנהיגים חותמים – הם זקוקים לתמיכה וגיבוי של העם. אנחנו גם צריכים להרגיש בעלות על ההסכם. יישוב סכסוכים קורא תיגר על מקומה המרכזי של המדינה. אלפורט ([GW Allport](#)) גיבש את תאוריית המגע (Contact Theory), לפיה בורות גורמת לסטראוטיפים. על ידי פגישת ה"אחר" אפשר להתחיל לפורר את הסטראוטיפים. אדם נוסף שהשפיע עלי רבות הוא הרברט קלמן ([Herbert Kelman](#)). פגשתי אותו לראשונה באוניברסיטת הרווארד בשנת 1983. ראיתי מודעה על מפגש בין חברי כנסת לפלסטינים.

הופתעתי – הרי אז אש"ף נחשב ארגון טרור. קיבלתי השראה מהדיאלוג שראיתי, והחלטתי להקדיש את חיי לעבודה דומה בקפריסין. זה היה עבורי רגע מכונן, וקלמן הפך למנטור עבורי.

גישה נוספת היא תאוריית הצרכים האנושיים (Human Needs Theory), שהתפתחה בשנות ה-60 בתגובה לשאלה "מדוע בני אדם רוצחים זה את זה?" הרבה מאד תאוריות ניסו לתת מענה לשאלה מורכבת זו, אך עדיין איננו יודעים כיצד להתמודד איתה. אנחנו עדיין מתמודדים עם טבע האדם. תאוריית הצרכים האנושיים אומרת שכאשר אנו פוגעים בצרכים הבסיסיים שלנו (הביטחון, הזהות, ההשתתפות שלנו, ההכרה בנו, והצדק), אנחנו נכנסים למצב משבר, שמוביל לקונפליקט. כל הסכם מדיני עתידי צריך לקחת בחשבון את הצרכים הפסיכולוגיים האלו ולתת להם מענה.

ישנו מודל נוסף, הרואה את הסכסוך "כקרחון" – רק החלק העליון נראה לעין. אלו העמדות הבסיסיות: להוציא את החיילים, או להשאיר את החיילים. הגישה הרב-ערוצית (Multi-Track) של דיאמונד (L Diamond) אומר לנו להעמיק ולהסתכל מתחת לפני השטח. הכלי הזה מאפשר לנו מספר נקודות גישה לקונפליקט: דרך חינוך, אנשי עסקים, דת, תקשורת וכיו"ב. בקפריסין נוצרו מספר קבוצות מפגש, לכל אחת דגש מעט שונה.

היבט נוסף הוא המשכיות הסכסוך – איננו מסכימים אפילו מתי הסכסוך בקפריסין התחיל. לפני 42 שנים? 52 שנים? 60 שנים? חשוב להבין את הכרונולוגיות השונות של סכסוכים מתמשכים, גם הן יכולות לאפשר לנו נקודות גישה שונות.

כפי שדזמונד טוטו אמר, בחינת העבר כואבת, אך עלינו להתעלות מעליו. בחיינו הפוליטיים, אנחנו מגנים על העבר במקום לבנות יחד את העתיד. השוואת הכאב והסבל של שני הצדדים רק מגבירה את הקונפליקט, וזה שואב מאתנו כמויות אנרגיה אדירות.

התאוריה הרביעית שלנו היא בנייה מחודשת של קהילות ומערכות יחסים בריאות. יש לנו מטרות חינוכיות ומטרות פוליטיות, שכוונתנו להעצים אזרחים ולערב אותם בהחלטות שמשפיעות על חייהם. התהליך הזה, של שינוי תפישה, מעולם לא נגמר. אני ממשיכה ללמוד על עצמי בזכות פגישותיי עם ה"אחר". אנחנו תמיד מוגדרים ביחס ל"אחר". אין טעם בנרטיבים סלקטיביים, הם אינם מקדמים אותנו. אני עצמי נאלצתי לנסוע לחו"ל כדי ללמוד מה הקפריסאים היווניים עשו לקפריסאים הטורקיים בשנת 1963. אך הכאב של שני הצדדים שזור יחד. בקפריסין, משפחות של נעדרים משני הצדדים נפגשים כדי לשטף ולהשתתף בכאבן המשותף.

דרך אגב, בשנת 1997 נכחתי בפאנל באוניברסיטת פרינסטון בארה"ב. דובר אחד, מת'יו נימיץ, אמר שהסכסוך בקפריסין כבר הפך מזמן לתעשייה, כמו סכסוכים מתמשכים אחרים. הוא העלה השערה שמספר האנשים המעורבים גדול ממספר התושבים באי. כולם צחקו – לא אני. כעסתי. מיהם אותם אנשים מבחוץ, שמעיזים להפוך אותי לתעשייה?

עוד דבר – בקפריסין, אין אזכור לנשים בספרי הלימוד, למרות המעורבות שלהן. אך הספרים נכתבים על ידי גברים. עד היום, אף אישה לא ישבה בשולחן המו"מ. אני לא יודעת לגבי המצב פה. (קהל: אישה אחת, ציפי לבני). במו"מ שלנו, הנשים רושמות פרוטוקול או מביאות שתייה לגברים.

כדברי המשורר, אפשר להחזיק את קפריסין בכף ידך. האי קטן מדי כדי שיחלקו אותו. אך יש לנו היסטוריה ארוכה עם העותומנים, הבריטים, וכיו"ב. בשנת 1960 זכינו לעצמאות, אך לאחר 3 שנים זה התמוטט. אף אחד לא האמין בהסכם שהושג. צד אחד לחם להתאחד עם יוון, הצד השני לחם להתאחד

עם טורקיה. כל צד היה אתנו-לאומני. דמיינו כיצד הטורקיים תפסו את נשיא קפריסין, מקאריוס, שהיה ארכיבישוף יווני. בשנת 1963 ראינו את הסכסוך הראשון בין הקהילות באי, ובשנת 1974 הטורקיים התערבו. רגע הכאב של הקפריסאים הטורקיים היה בשנת 1963, ואילו רגע הכאב של הקפריסאים היווניים היה בשנת 1974. באותה השנה, קמה ה-TRNC בצפון קפריסין. עד שנת 2003 לא יכולנו לעבור את הגבול שחצה את קפריסין לשניים. בשנים קודם לפתיחת הגבול, נאלצנו לקיים מפגשים בין הצדדים בישראל. (קהל: ועכשיו אנחנו נפגשים בקפריסין...)

מריה: בשנת 2004 התקיים משאל עם ([Cypriot Annan Plan](#)), שבו שתי הקהילות נשאלו לגבי איחוד. הנשיא היווני הפעיל לחץ על הצד היווני להתנגד לאיחוד, כי לא רצה מדינה פדראלית וכי חשב שתוך שבוע קפריסין תתקבל לאיחוד האירופי. אך הצד הטורקי הצביע בעד איחוד – הם רצו לשים קץ לתלות שלהם בטורקיה, ורצו לבנות מדינה חדשה ומשותפת. נשים מהצד הטורקי דיווחו שמצאו עצמן תחת מתקפה על שנפגשו עם נשים מהצד היווני – אלו שדחו את האיחוד. אפילו בתנאים הטובים ביותר, לא ניתן לנתק מפגשי דיאלוג מההקשר הזה, מה שקורה מחוץ לחדר.

נכון לעכשיו, שנת 2017 – הדיונים בהקפאה. אני מקווה שיתחילו שוב, אך אם ינקטו באותה גישה, קרוב לוודאי יגיעו לאותה תוצאה. בקרוב יתקיימו בחירות לנשיאות, והצדדים עסוקים בהתקפות הדדיות. בנוסף, הצפון עומד לערוך בחירות לפרלמנט.

יש לקפריסין דגלים רבים: יש את דגל הרפובליקה, שהיא מונפת בעיקר בדרום ומעל הבמה הבינלאומית. ישנם דגלים נוספים: טורקי, האיחוד האירופי, האו"ם ואפילו הגדל הבריטי. דמיינו לעצמכם למה הילדים נחשפים.

עכשיו, לסקירה של הקבוצות שנפגשות בקפריסין כדי לקדם את השלום. זכרו, לכל אחד ואחת יש מוטיבציה שונה להשתתף במפגשים. אנחנו מנסים להבין את המוטיבציות השונות. עד לשנת 1993 התגבשו קרוב ל-80 קבוצות. זאת הייתה תקופה מלאת תקווה, למרות שיכולנו להיפגש רק בתוך גבולות הקו הירוק, באזור החיץ. בנוסף, לא תמיד הקפריסאים הטורקיים הצליחו להגיע למפגשים. היינו מחכים להם, והם לא היו מגיעים. אולי זה נשמע לכם מוכר...

לגבי מוטיבציה – הרבה אנשים מציינים סיבות אישיות/משפחתיות. הם עצמם פליטים, או שמישהו מבני משפחתם נעדר. חלק מהקבוצות נוצרו סביב אבל וטראומה. אחרים מספרים על תפישות אישיות, הרצון ליצור שינוי, סקרנות לגבי ה"אחר", אידאולוגיה, או דעות פוליטיות. אחרים פשוט רוצים להכיר חברים מהצד השני, תוך שהם מביעים חוסר אמון בפוליטיקאים. אחרים, כמוני, מבקשים לערוך מחקר.

קהל: מתוך 80 הקבוצות, מה החלוקה בין קפריסאים יווניים ולקפריסאים טורקיים?

מריה: כאשר אנחנו נפגשים, בתוך החדר אנחנו שווים. אנחנו תמיד מנסים להתגבר על יחסי מיעוט-רוב, ואנחנו שואפים להגיע למספר שווה של נשים וגברים. יותר מאוחר, התחלנו לקיים נפגשים לנשים בלבד, כדי ליצור מקום בטוח עבורן לפתח את הנרטיב והשיח שלהן. אך גם בין הנשים, ישנם מתחים. חלק רוצות לצאת לרחובות, אחרות מבקשות להתמקד באיחוי, ואחרות, כמוני, רוצות לחקור. אך אני במיעוט.

קהל: האם תוכלי להרחיב על הרצון להכיר חברים מהצד השני?

מריה: קודם, ה"אחר" מקבל שם, פנים, מכירים בסיפור שלו. מתחילים לחוש חיבור וחברות מתפתחת. מזדהים עם הרעיונות והמטרות אחד של השני. כך מגבשים קהילה חדשה. החיבור הוא תלוי בהקשר – למשל, אני יכולה להרגיש הרבה יותר קרובה לקפריסאי טורקי מאשר לקפריסאית יוונית, בהתאם לשיחות ופרויקטים משותפים. כאשר מתחילות להירקם חברויות, מתחילים לבקר אחד אצל השני, לאכול יחד, להשתתף בשמחות וברגעי העצב אחד של השני. כך אני נכנסת למציאות של ה"אחר" – והוא למציאות שלי. בניית אמון איננה אמירה מופשטת – זהו מבחן יום-יומי שדורש טיפוח תמידי.

קהל: במבחן התוצאה, תאוריית המגע של Allport לא באמת מקדמת אותנו, ויחד עם זאת הזכרת כמה גישות נוספות. תוכלי לפרט כיצד אתם משלבים את הגישות השונות כדי ליצור שינוי, וכיצד אתם משכנעים את הצד החזק לוותר על עמדת הכוח שלו?

מריה: אנחנו מתאימים את הגישה למצב הקבוצה. עבורנו, תאוריית המגע היא חשובה מאד בתור התחלה. שאלת יחסי הכוחות היא תמיד נוכחת, ואיננו יכולים להתעלם ממנה. בתוך החדר, נותנים לכל אחד מהצדדים זמן שווה לשתף. אך האם זה באמת משנה את העובדה שהקפריסאים הטורקיים הם מיעוט? אני לא בטוחה. מי שפועל לקדם את השלום צריך להתעלות מעל הקטגוריות האתניות שלו. כאשר אני מדברת עם קפריסאית טורקיה, היא קודם כל בת-אדם. אנחנו מנסות ליצור נרטיב משותף.

המנחים מכינים את המפגש מראש, ובוחרים את הגישה המתאימה ביותר לאותו הרגע. רוב המנחים הם מתנדבים. קחו אותי לדוגמא – אני עובדת ויש לי משכורת. לכן כבר 40 שנה אני מנדבת את זמני לקידום השלום. אך יש מנחים שאין להם משכורת, ואנחנו נדרשים לגייס כספים עבורם בכל דרך אפשרית. אתם בטח מכירים את זה... בשנות ה-90 ערכנו סדנא להכשרת מנחים, כדי לשחרר אותנו מהצורך להביא מנחים מחו"ל. כיום יש לנו קבוצה מקומית שיכולה להנחות מפגשים.

קהל: עד כמה התרבות שונה או זהה בשני הצדדים? האם את יכולה להבחין ביניהם?

מריה: אני לא מסוגלת להבחין בין קפריסאי טורקי לקפריסאי יווני, אלא אם כן אני עובדת איתם ומכירה אותם בשמם. יחד עם זאת, לאחרונה הגיעו לצפון האי טורקיים מאנטוליה, והם נראים שונה. הנשים מכוסות. הקפריסאים הטורקיים מאד חילוניים, ואילו לכנסיה תפקיד מרכזי אצל הקפריסאים היווניים. ישנה [מקלה משותפת](#) לשתי הקהילות, ששרה בשתי השפות. למעשה, ישנו ניב משותף לשני הצדדים, תולדה של הכובשים הרבים של האי. כאשר פתחו את הגבול לראשונה, נהגתי במכונית שלי לצפון. שינו את כל השמות לטורקיים, והלכתי לאיבוד. בקשתי הכוונה באנגלית, והתשובה שקיבלתי הייתה בקפריסאית: "למה את לא מדברת איתי קפריסאית?" ישנם הרבה דמיונות ודברים משותפים, אך בשיח הציבורי בעיקר מתמקדים בשונות ופחדים.

קהל: חצי מהקבוצות ברשימה נפגשות סביב הסכסוך, דיאלוג ושלום, ואילו החצי השני מתמקד בספורט או בהיבטים מקצועיים. האם המחקר שלך מצביע על כך שסוג קבוצה מסוים יותר מצליח ליצור שינויי גישה או להגביר את הסובלנות לאורך זמן?

מריה: לכל הקבוצות יש תפקיד, כיוון שהם חלק מהסכסוך. אז נכון, אדריכלים ידברו בעיקר על אדריכלות, אך הסכסוך תמיד ברקע. גם כאשר מתמקדים בנושאים נטו מקצועיים, כמו לשמר בניה מסורתית בשני צדי הגבול. עניין או נושא משותפים בהחלט עוזרים להתגבר על הבדלים. באותה מידה, אסור לתת להבדלים בינינו להסיט את הקבוצה מהמטרה שהציבה לעצמה, שקשורה לסיבות ההצטרפות של חבריה.

לגבי קבוצות ספורט, הדבר מאד ישים ובר קיימא, במיוחד עבור הנוער. הם פוגשים חברים לפני שהם מתחילים לחשוב במושגים של "אני יווני ואתה טורקי". כל הקבוצות מניבות רעיונות חדשים לגבי מנעד רחב של נושאים: מתנחלים, פליטים, רכוש. השאלה היא, כיצד אפשר להעביר את הדברים לרמת המקור? לפוליטיקאים? כמובן, הפוליטיקאים חושבים שהם יודעים הכי טוב. אך אנחנו מאמינים שהעבודה שלנו צריכה להשפיע על עבודתם. הפוליטיקאים צריכים לתת מענה לצרכים ולחשיבה שלנו. בעשור האחרון, חלק מהם החלו להקשיב לחברה האזרחית ונוצרו בריתות וקשרים טובים.

אנחנו עובדים בשלוש רמות: מאקרו, מסו, ומיקרו.

(1) במאקרו, אנחנו מספקים נקודת מבט מגדרית על משילות, אזרחות, רכוש וכלכלה. הגשנו חוות דעת לעוסקים במו"מ, והם הגיבו, בכתב ידם, על הדפים שנתנו להם. אך הדרך אליהם לא הייתה קלה, נדרשנו לנצל כל מיני קשרים. אך הם מינו איש קשר לענייני מגדר, דרכו יש לנו גישה ישירה.

(2) במסו, בנינו קשרים עם הקהילה הדיפלומטית הבינלאומית. הדו"ח של מזכיר האו"ם כלל מספר פסקאות אודותינו, וזה הגיע לידי מנהיגים שונים.

(3) במיקרו, ערכנו כנס עבור נשים מכל האזור, כולל מישראל, פלסטין, עיראק, מצרים, ירדן ומדינות נוספות. רצינו ליצור קשרים ולעזור אחת לשנייה. כיצד אנחנו מתמודדות בחברה שכל כך גברית? כיצד ניתן להשמיע את קולנו? כיצד מגדר יכול לשמש אותנו ככלי? כל זה היה לאור החלטה 1325 של האו"ם. יצרנו קשר גם עם קבוצות הנשים של המפלגות בקפריסין, אלך לצערי הן טרם גיבשו עמדה מגדרית משלהן, כנשים.

אנחנו מפגישים בין אנשים, כולל אנשי מקצוע מאירופה, כאשר זה מתאפשר. כל פעם דנים בנושא, לדוגמא, אזרחות. איך ייראה מוסד האזרחות במדינה פדרלית? איזה סוג אזרחות יקבל כל אדם, ומה יקרה אם אדם יבקש לעבור למדינה השנייה? האם יאבד את הזכויות הסוציאליות שלו? ומה לגבי חינוך ומערכת בריאות? כנשים, יש לנו צרכים מוחשיים – אלו לא מושגים מופשטים. ועל כך אנחנו יכולות לטפוח לעצמנו על השכם – לפני כמה שנים היינו שומעות "אחרי שנפתור את הסכסוך, נטפל בענייני הנשים". את המשפט הזה לא שומעים יותר.

קהל: מעניין אותי לשמוע את דעתך על גישה של אנטי-נורמליזציה, כלומר סירוב לדבר עם הצד השני ו/או להשתתף בבחירות. האם יש ערך לגישה הזאת?

מריה: כמובן שיש התנגדות אדירה בקרב מספר קבוצות, וחלקן קוראות לאנשים כמוני "בוגדים". איימו עלי בפיטורין מהאוניברסיטה. לא קל לקדם את השלום, אך גם אין צורך להיות קדוש מעונה. יותר חשוב להיות חכם. הגשתי תביעה בבית המשפט נגד עיתון ותחנת רדיו שהוציאו עלי דיבה. זכיתי. אבל חשוב מאד שנציב נרטיב חלופי לקבוצות פשיסטיות שאנחנו רואים. גם אם הן נראות קטנות ושוליות, אסור להתעלם. קבוצה קטנה של קצינים ביצעו את המהפכה בשנת 1974. לכל אחד מגיע הזכות לחופש הדיבור, אך בתוך מגבלות החוק כמובן. כל קהילה צריכה להתמודד עם חילוקי הדעות הפנימיים שלה. בקפריסין יש 2 מפלגות מרכזיות – הימין כרגע בשלטון והוא מסרב לדבר עם השמאל, שתומך בפתרון הסכסוך. לקראת הבחירות, במקום להתעלות מעל לאידאולוגיה ולגבש סדר יום משותף, הם רבים. אני מאמינה שצריך להזמין לשולחן את כל הצדדים המעורבים בסכסוך. הדרת קבוצה כזו או אחרת רק תפגע בתהליך כולו.

קהל: מה היה שונה בקבוצות הנשים? כיצד הן היו שונות מהקבוצות המעורבות?

מריה: אנחנו נוטים לחשוב, בטעות, שכל הנשים זהות. אך גם בינינו, יש הרבה מאד הבדלים. לדוגמא, לא כולן הרגישו בנוח עם ההגדרה "פמיניזם". היינו צריכות ללמוד על הסוגים השונים של פמיניזם, החשיבות של חשיבה פמיניסטית, וכיצד הם יכולים לשרת אותנו. הנשים הגיעו ממקומות ורקעים מאד שונים, והיינו צריכות ליצור תרבות ונרטיב נשיים. התחלנו להבין כיצד הפנמנו את השיח הנפוץ, הגברי. התווכחנו הרבה, ניסנו לשכנע אחת את השנייה. אך הרבה מהדברים שאמרנו אז, כבר הפכו למיינסטרים בשיח ובחברה. כבר מקובל לפגוש את ה"אחר", לשתף פעולה על פרויקטים משותפים. יש לנו תכנית עם בני נוער, דרך הארגון [Hands Across the Divide](#). הילדים עולים לאוטובוס ומבקרים בכפרים שהיו פעם מעורבים. הם פוגשים את האנשים, שומעים את הסיפורים שלהם, לומדים על אלו שמתו. הרעיון הזה הגיע מאחת הנשים שמאד מקדמת עשייה. לחלופין, אם המנהיגים מתכננים להיפגש, אנחנו עורכות הפגנות מחוץ לבתים שלהם, עם שלטים, יונים ועוד. נשים יותר אקטיביסטיות מתחברות לדברים כאלה. נשים אחרות מעבירות סמינרים או מכשירות פעילים. ישנן דרכים רבות ליצור שינוי.

בסמינר הראשון של [Hands Across the Divide](#) הצבנו את השאלה: "מה נשים יכולות לעשות בתוך מדינה מחולקת?" אספנו הרבה מאד רעיונות טובים. את הסדנא הנחתה סינת'יה קוקברן ([Cynthia Cockburn](#)), אולי אתם מכירים אותה. היא עובדת עם נשים תחת קונפליקט ובתוך חברות משסועות. היא גם עבדה עם קבוצות נשים ישראליות ופלסטיניות.

לסיכום, כמה תמונות (הוצגו שקפים):

- [Hands Across the Divide](#) – הפרויקט האחרון שעשינו עם ילדים. אנחנו נפגשים בשני הצדדים, ולא רק בשטח החיץ.
- מסגד שפועל בתוך בניין שפעם היה כנסיה, שעמד ריק 54 שנים. בתמונה, הבישופ והמופתי מעניקים זה לזה את מפתחות העיר, מאד סמלי.
- אחת המטרות שלנו הייתה להקים מבנים ומוסדות. מאמץ כזה הובל ע"י מספר סטודנטים שלימדתי בעבר. פה רואים אותם יחד עם מנהיגי הפרויקט.
- הפגישה שלנו עם נציגים מהאו"ם, כולל השליח המיוחד שממונה על המו"מ. הוא נפגש עם צוות היועצים לענייני מגדר.
- כנס נשים, בו השתתפו נשים מהאזור כולו.
- כנשים, דרשנו משני המנהיגים להקים צוות לשוויון מגדרי. ואכן קם צוות כזה, עם נשים וכמה גברים משתי הקהילות. הצוות קיבל מנדט לגבש המלצות שיכללו בהסכם וחוקה עתידיים.
- סדנא לבני נוער שנערך בכרתים.
- [מקהלה משותפת](#) לשתי הקהילות, שעכשיו ציינה 20 שנות פעילות. יש לה מנצחת יוונית ומנצח טורקי, והם הופיעו בטורקיה, יוון ואפילו בישראל. מוזיקה היא דרך נוספת לקדם את השלום.

ליצירת קשר, מאמרים, הרצאות:

<http://ucy.ac.cy/dir/en/component/comprofiler/userprofile/mariat>
<https://interactingcomplexity.wordpress.com/guest-speakers/maria-hadjipavlou>
<https://www.youtube.com/watch?v=qgNRsOwltSQ>